



Filmoteka Szkolna

Edyta Zachurzok

SCENARIUSZ ZAJĘĆ: JĘZYK FILMU

Cele lekcji

Po lekcji uczennica/uczeń powinni:

- sprawnie nazywać, rozróżniać i charakteryzować poszczególne podstawowe elementy języka filmowego,
- opisywać film używając właściwej terminologii.

Metody i formy pracy:

- burza mózgów,
- praca w parach,
- praca w grupach,
- analiza i interpretacja fragmentów filmowych,
- dyskusja,
- heureza,
- wypełnianie karty pracy.

Środki dydaktyczne:

Prezentacja stanowiąca integralną część scenariusza, fragmenty filmu „Męska sprawa” w reż. S. Fabickiego

Pojęcia kluczowe:

- kadr,
- klatka,
- ujęcie,
- scena,
- elementy języka filmu tj. plany filmowe (typologia),

- punkty widzenia kamery,
- ruchy kamery,
- wstęp do rozumienia specyfiki montaż (montaż twardy, montaż miękki, pojęcie ciągłości montażowej, montaż wewnątrzkadrowy).

Bibliografia

1. www.edukacjafilmowa.pl,
2. www.filmpolski.pl
3. David Bordwell, Kristin Thompson, *Film art. Sztuka filmowa. Wprowadzenie*, Warszawa, 2010
4. Tadeusz Lubelski, *Encyklopedia kina*, Kraków 2003
5. Joanna Wojnicka, Olga Katafiasz, *Słownik wiedzy o filmie*, Bielsko-Biała 2005
6. Rafał Syska, redakcja, *Słownik filmu*, Kraków 2010
7. Ewelina Nurczyńska-Fidelska, Konrad Klejsa, Piotr Sitarski, Tomasz Kłys, *Kino bez tajemnic*, Warszawa 2009
8. Mirosław Przyłipiak, *Kino stylu zerowego. Z zagadnień estetyki filmu fabularnego*, Gdańsk 1994
9. Alicja Helman, Andrzej Pitrus, *Podstawy wiedzy o filmie*, Gdańsk 2008
10. Jerzy Płażewski, *Język filmu*, Warszawa 2008

Wszystkie podane definicje nauczyciel powinien traktować jako punkt dojścia, punktem wyjścia jest rozmowa z uczniami.

Przebieg zajęć

1. **KADR**. Zapytaj uczniów o różnicę między kadrem a klatką. Uczniowie zgłaszają swoje intuicje. Nauczyciel wyjaśnia następnie różnicę między kadrem i klatką w formie mini-wykładu uzupełnionego fragmentem prezentacji (**materiał pomocniczy nr 1: KADR-KLATKA, Slajd nr: 2**)

KADR to pojedyncza KLATKA na taśmie filmowej, wyświetlona na ekranie kinowym albo telewizyjnym. Taśma filmowa naświetlana jest w kamerze, rejestrując ruch w przestrzeni (w przypadku filmu żywego planu) lub też – w przypadku filmu animowanego – nieruchome obiekty. Następnie projektor kinowy wyświetla 24 nieruchome klatki w ciągu sekundy, co daje złudzenie ruchu na ekranie.

Kadr jest horyzontalnie ułożonym prostokątem o stałych proporcjach boków (zwanym formatem kadru), zawierającym w swych ramach obraz filmowy. W kinie stosuje się szereg formatów kadru. Tradycyjny, zwany formatem Akademii (nazwa pochodzi od Amerykańskiej Akademii Sztuki i Wiedzy Filmowej, tej samej, która przyznaje nagrody potocznie zwane Oscarami), ma proporcje 1,375:1.

Ponieważ film wywodzi się z europejskiej tradycji sztuk plastycznych, kompozycja kadru ma swe źródła w fotografii, a wcześniej – w malarstwie. Klasyczną kompozycję kadru wyznaczają mocne punkty: cztery punkty (położone mniej więcej na przecięciu pionowych i poziomych linii dzielących kadr na 9 części). Zgodnie z zasadami fizjologii postrzegania przestrzeni, obserwator, patrząc swobodnie przed siebie, zwraca na te punkty najwięcej uwagi. Jeśli więc twórca chce ułatwić proces postrzegania obrazu, powinien ważne informacje wizualne umieścić właśnie w mocnych punktach. Trzeba zwrócić uwagę, że efekt ten działa tylko wówczas, gdy obraz, na przykład ekran kinowy albo telewizyjny, w całości wypełnia pole widzenia widza.

Patrząc na ekran, widzimy w nim pewną całość zamkniętą ramami kadru. Zarazem jednak rozumiemy, że ramy te wycinają tylko pewien fragment przestrzeni filmowej, a poza nimi rozciąga się ona dalej. Ta niewidoczna, ale domniemana przez widza przestrzeń nazywana jest PRZESTRZENIĄ POZAKADROWĄ. Rozciąga się ona poza ramy kadru, a także w przód, od obrazu do widza. Nie musi istnieć realnie: w rzeczywistej przestrzeni, gdzie kręci się film, poza polem widzenia kamery może znajdować się sprzęt, ale widz będzie wyobrażał sobie na przykład krajobraz, na który patrzy postać w kadrze. Choć PRZESTRZEŃ POZAKADROWA jest niewidoczna, pełni istotne funkcje w narracji filmowej, na przykład może ukrywać tożsamość albo reakcje osób znajdujących się poza kadrem. Przestrzeń zawarta w kadrze i pozakadrowa składają się w sumie na przestrzeń diegezy, czyli świata filmu.

źródło: www.edukacjafilmowa.pl

2. **UJĘCIE.** Zaproś uczniów do obejrzenia fragmentu (od 1:29 do 4:11) filmu pt.: *Męska sprawa* (2001) w reż. S. Fabickiego i poproś ich o zaznaczenie cięć (czyli wyraźnych przejść od momentu gdy widzimy np. Bartka do momentu gdy widzimy ojca Bartka) delikatnym stuknięciem ołówka o blat ławki (uczniowie mogą też np. zaznaczać kreski na kartce i głośno w momencie cięcia, mówić: *cięcie* lub posłużyć się angielskim terminem *cut!*). Poproś uczniów o zidentyfikowanie kolejnych takich cięć. Ćwiczenie pomoże w wyjaśnieniu zagadnienia dotyczącego montażu oraz planów filmowych.
3. Zapytaj uczniów o wyjaśnienie czym, ich zdaniem, jest cięcie a czym ujęcie – następnie wspólnie w trakcie rozmowy w klasie stwórzcie definicję ujęcia. Pytania pomocnicze: czym zaczyna się, a czym kończy ujęcie?

UJĘCIEM nazywamy fragment filmu umieszczony pomiędzy dwoma przejściami montażowymi. Wśród nich najważniejszym i najczęściej spotykanym jest cięcie. Choć komenda taka może się pojawić i pojawia się na planie podczas kręcenia zdjęć, w znaczeniu estetycznym cięcie oznacza nie tyle koniec rejestracji, co łącznik pomiędzy ujęciami. Montażysta odrzuca niepotrzebny materiał (na przykład w przypadku dysponowania dublami, pozostawiając tylko najlepsze ujęcie); zazwyczaj usuwa także niepotrzebne fragmenty „techniczne” (z początku – tzw. rozbiegówki, i z końca – tam, gdzie pojawia się klaps).

źródło: www.edukacjafilmowa.pl

4. **SCENA.** Następnie wyświetl fragment *Męskiej sprawy* (od 1:29 do 4:11), który posłuży jako materiał do określenia czym jest scena w filmie. Poproś uczniów o wypisanie/zgłaszanie określeń najlepiej opisujących ich zdaniem scenę. Pytania pomocnicze: Gdzie rozgrywa się scena? Kto się pojawia w scenie? Kiedy, w jakim czasie rozgrywa się scena?

SCENA obejmuje ten fragment filmu, w którym bezpośrednio następujące po sobie wydarzenia rozgrywają się w tej samej przestrzeni; Można to wyjaśnić inaczej, odwołując się do pojęć znanych z refleksji nad teatrem – **w obrębie sceny obowiązuje zasada „trzech**

jedności”: czasu, miejsca i akcji. Scena rzadko bywa wyodrębniana w widoczny sposób (na przykład poprzez zaciemnienia czy przenikania). **Scena składa się z ujęć (nie odwrotnie!) – choć możliwe są także sceny, a nawet pełnometrażowe filmy jednujęciowe.**

źródło: www.edukacjafilmowa.pl

Dobrym przykładem jednujęciowych filmów, które mogą być bliskie uczniom to tzw. LipDupy, za pośrednictwem których prezentują się uczelnie wyższe, ale też coraz częściej szkoły. Niektóre można zobaczyć na YouTube. Link do LipDupu stworzonego przez studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego: <http://www.youtube.com/watch?v=Qw1Pvj91PJU>

Przy realizacji LipDupów mamy do czynienia z montażem wewnątrzkadrowym

Montaż wewnątrzujęciowy in. wewnątrzkadrowy, polega na eliminowaniu cięć realizowaniu sceny w jednym długim ujęciu, tzw. master shocie, tu akcję przedstawia się bez cięć, za pomocą odpowiedniej inscenizacji i organizacji ruchu obiektów/aktorów i kamery względem nich, a także zachowań aktorskich; słynny eksperyment z montażem wewnątrzkadrowym ma na swoim koncie A. Hitchcock w filmie Sznur (1948), który został zrealizowany w 11 ujęciach, TMT (ten minute take czyli ujęcie dziesięciominutowe)

źródło: www.edukacjafilmowa.pl

5. Poproś uczniów o policzenie liczby scen w pokazywanym fragmencie filmu pt.: *Męska sprawa* (od początku filmu do 9:41 – moment gdy Bartek opuszcza boisko). Ćwiczenie ma na celu uzmysłwić uczniom różnicę między pojedynczym ujęciem, a sceną (która może, choć nie musi, składać się z wielu ujęć)

We fragmencie pojawiają się trzy sceny – w schronisku dla psów, w domu Bartka i na szkolnym boisku

Podsumowując ten fragment lekcji, pokaż uczniom fragment prezentacji (**materiał pomocniczy nr 1: CIĘCIE-UJĘCIE-SCENA Slajdy nr: 3 i 4**)

6. **PLAN FILMOWY** . Pokaż uczniom kolejne slajdy z prezentacji (**materiał pomocniczy nr 1 SLAJDY nr 5-14**) – prześledźcie rodzaje planów filmowych. Na razie skupcie się na aspekcie „technicznym” ćwiczenia – na wielkości postaci w kadrze, na miejscu „odcięcia” postaci ramami kadru – co pomoże bezbłędnie opanować terminologię związaną z planami filmowymi.
7. Teraz zaprosz uczniów do ćwiczenia. Pokaż im kolejny fragment prezentacji (**materiał pomocniczy nr 1 Slajdy nr 18 i 19**), na którym zostały przygotowane kadry przedstawiające sylwetki w różnych planach. Zadaniem uczniów jest nazwanie poszczególne plany.
8. Ponownie zaprezentuj uczniom fragment (od 1:29 do 4:11) *Męskiej sprawy* (2001) S. Fabickiego. Uczniowie po raz kolejny zaznaczają cięcia delikatnym stuknięciem ołówka o blat ławki, po którym tym razem nauczyciel zatrzymuje film funkcją STOP. Uczniowie pracując w parach nazywają plany filmowe – wpisują nazwę planu wraz z numerem ujęcia w tabelę (**materiał pomocniczy nr 2**)

Uczniowie zapisują pokazane w poszczególnych ujęciach informacje o postaci np. emocje postaci. Wnętrze, które dookreśla postać. Na zakończenie poprosz o kilka wypowiedzi odnośnie zależności pomiędzy użytym planem filmowym a ilością/rodzajem przekazanych informacji na temat postaci.

Zwróć uczniom uwagę na źródło tych informacji, tj. jakich informacji dostarczają poszczególne plany filmowe? emocje, uczucia (*widoczne w planach bliskich – od amerykańskiego po duże zbliżenie*), otoczenie dookreślające postać (*plan ogólny, plan pełny, ale też amerykański*).

Uzupełnieniem może być film – wykład J. Wójcika o planach filmowych:

<http://www.youtube.com/watch?v=5f1PaGxf1L4&feature=related>

9. **RUCHY KAMERY.** Rozpocznij od wprowadzenia terminu punkt widzenia kamery (kąąt ustawienia kamery) i zaznacz, że najczęściej kamera ustawiona jest względem filmowanego obiektu frontalnie. Zapytaj uczniów jakie odstępstwa od tego „neutralnego” punktu widzenia kamery znają czy przypominają sobie ze znanych sobie filmów?

Możliwe odpowiedzi uczniów: kamera z góry, kamera z dołu.

Wprowadź pojęcia perspektywy ptasiej (poproś o charakterystykę) i perspektywy żabiej (poproś o charakterystykę). Poproś o odczucia odbiorcze związane z prezentowaniem postaci w każdej z tych perspektyw (żabiej i ptasiej). Która z tych perspektyw monumentalizuje postać, a która powoduje, że postać wydaje się przytłoczona, mniej znacząca itp.

Uporządkuj wiadomości związane z punktem widzenia kamery z pomocą definicji i slajdów (**materiał pomocniczy nr 1 SLAJDY nr 15**)

Kamera rejestruje rzeczywistość z pewnego punktu widzenia, kadrowanie zależy zatem od wyboru tego punktu. Kąty ustawienia kamery mogą być następujące:

- Kamera może być ustawiona frontalnie (oś optyczna obiektywu jest wówczas równoległa do ziemi).
- Rzadziej stosuje się perspektywę ptasią (gdy kamera pochylona jest w dół).
- Perspektywę żabią (gdy patrzy w górę).

Z kątem filmowania powiązana jest wysokość ustawienia kamery. Na ogół kamera ustawiona jest na wysokości ludzkiego wzroku (i z reguły patrzy wtedy na wprost), ale może też znajdować się nisko, przy samej ziemi, lub wyżej, aż do ujęcia „z lotu ptaka” (przyjmuje wówczas perspektywę ptasią).

źródło: www.edukacjafilmowa.pl

1. Spróbuj razem z uczniami przeciwiczyć poszczególne ruchy kamery korzystając z załączonych na slajdzie opisów.

- Panorama
- Szwenk
- Najazd i odjazd
- Jazda równoległa
- Korekcja

Poproś uczniów by przynieśli aparat fotograficzny z funkcją filmowania, jeśli jest taka możliwość wypożycz kamerę wideo i statyw. Do wykonania tego ćwiczenia możesz także użyć komórki z wbudowaną funkcją filmowania. Wiele komórek i aparatów fotograficznych dysponuje taką funkcją.

Idealnie będzie jeśli uda się zorganizować cztery aparaty/telefony komórkowe czy kamery i podzielić grupę/klasę na cztery zespoły. W tym ćwiczeniu nie tyle jakość techniczna przyniesionych sprzętów będzie miała znaczenie, co powtórzenie poszczególnych ruchów kamery. Za filmowy wózek może Ci posłużyć zabawkowy samochód. Statyw – w zupełności wystarczy mały statyw, dodawany do aparatów. W wykonaniu ćwiczenia pomogą wskazówki umieszczone na prezentacji (**materiał pomocniczy nr 1: SLAJDY nr 16 i 17**)

Każda grupa rejestruje wszystkie ruchy kamery – zgrywanie tak powstałych krótkich nagrań może odbyć się w domu lub lekcji informatyki, a prezentacja na kolejnej lekcji. Poproś uczniów by każda grupa tak przygotowane filmy instruktażowe umieściła na YouTube lub zgrała na płytę do wglądu nauczyciela.

Uporządkuj wiedzę dotyczącą ruchów kamery z pomocą prezentacji (**materiał pomocniczy nr 1 SLAJDY nr 16 i 17**):

Panorama to obrót kamery wokół własnej osi – pionowej lub poziomej. Jest to ruch powolny, który służy opisowi miejsca lub filmowanej sytuacji.

Szybka panorama, w której obraz zostaje rozmazany, określana jest jako **szwenk**. Szwenk jest energicznym i gwałtownym ruchem kamery.

W przypadku jazd kamera zmienia swoje położenie: porusza się równoległe do dziejącej się akcji (**jazda równoległa**), zbliża się do postaci albo obiektów (**najazd**) lub od nich oddala (**odjazd**).

Kamera do zdjęć zamocowana jest na ogół na statywie albo w inny sposób stabilizowana, żeby uniknąć drgań obrazu. Czasem jednak celowo filmuje się, trzymając kamerę w ręku. Takie zdjęcia z ręki mogą na przykład nawiązywać do stylu dokumentalnego albo sugerować zagubienie i nerwowe spojrzenia postaci.

źródło: www.edukacjafilmowa.pl

10. **MONTAŻ**. Opowiedz uczniom o krokach milowych w myśleniu o montażu korzystając z prezentacji (**materiał pomocniczy nr 1 SLAJDY nr 20-26**) Osoby które przyczyniły się do rozwoju montażu to m.in.: D.W. Griffith (montaż równoległy), L. Kuleszow, S. Eisenstein (montaż atrakcji i montaż intelektualny) i inni twórcy radzieckiej szkoły montażowej. Warto znać także pojęcie ciągłości montażowej (klasyczne kino hollywoodzkie do lat 50. XX w.) i podstawowe rozróżnienie na montaż miękki i twardy, pojęcie montażu wewnątrzkadrowego.

11. Przeprowadź z uczniami burzę mózgów zadając im pytanie – co to jest montaż? Wszystkie skojarzenia zapisuj na tablicy lub „sklerotkach” i przyklepaj je na flipczarcie. W podsumowaniu skorzystaj z prezentacji (**materiał pomocniczy nr 1 SLAJDY nr 28 - 29**) Uczniowie zastanawiają się z jakim typem montażu spotkali się w oglądanym na poprzedniej lekcji fragmencie filmu S. Fabickiego *Męska sprawa*.

W *Męskiej sprawie* pojawia się montaż linearny (opowieść prowadzona jest chronologicznie).



Filmoteka Szkolna

12. Po omówieniu z uczniami podstawowych terminów jakimi są: plany filmowe, ruchy kamery i kąty ustawienia kamery poproś o refleksję na temat języka filmu. Czym się charakteryzuje i na czym polega jego wyjątkowość?

Terminem **język filmu** określa się najczęściej zespół wszystkich środków wyrazu (zdjęcia fotograficzne, rodzaje montażu, oświetlenia, barwy i wielu innych), jakimi dysponuje kino i które są charakterystyczne tylko dla niego. Ich połączenie składa się na specyficzną formę filmowej wypowiedzi. Określając środki, jakimi posługuje się kino, zwykle wskazujemy na wszystko to, co odróżnia go od innych dziedzin sztuki: literatury, muzyki, malarstwa.

źródło: Joanna Wojnicka, Olga Katafiasz *Słownik wiedzy o filmie*, Bielsko-Biała 2005

Propozycje zadań domowych:

1. Zrób zdjęcie ilustrujące przydzielony przez nauczyciela plan filmowy/kąt ustawienia kamery/aparatu (także neutralny, niski i wysoki kąt ustawienia kamery/aparatu). Zdjęcia zrobione przez uczniów możesz wyświetlić w ramach sprawdzania zadania domowego na ekranie, a uczniowie będą wspólnie
2. Każda dwuosobowa grupa stara się wyszukać w domu (gazety, pocztówki itp.) zdjęcia, fotografie prasowe, zdjęcia z rodzinnego albumu, które będą ilustracją podstawowych planów filmowych i punktów widzenia kamery. Uczniowie przygotowują także fiszki z nazwami planów. Tak przygotowane komplety uczniowie mogą wymienić między sobą i w trakcie sprawdzania zadania przetestować swoją znajomość planów filmowych i kątów ustawienia kamery.
3. Poproś uczniów o powtórzenie efektu Kuleszowa. Do wyboru dwie techniki. Uczniowie mogą zestawić fotografie (tj. nieruchome kadry) i zaprezentować je np. w prezentacji PP lub zrealizować krótki film. Poszczególne obrazy, z którymi zestawiana była twarz, mogą zostać przez uczniów zastąpione, np. widokiem płaczącej osoby, pięknej dziewczyny, śmiejącego się chłopca itd.

Inspiracją może być dla nich film dokumentujący eksperyment Kuleszowa umieszczony na YouTube: <http://www.youtube.com/watch?v=Um-ybncJ4eo>



Filmoteka Szkolna

Materiał pomocniczy nr 2

Numer ujęcia	Zawartość kadru np. Bartek je obiad, brat Bartka karmi psa	Plany np. plan amerykański, półzbliżenie	Ruch kamery np. korekcja, najazd, odjazd	Informacje o np. emocjach bohatera/ów lub otoczeniu bohatera/ów